

ЗМІНИ В ПОДАТКОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Бойко Л.І., Мацієвич Т.О.

Херсонський національний технічний університет

Досліджено аспекти екологічного законодавства в Україні. Проведено порівняльний аналіз вітчизняного та європейського екологічного оподаткування. Запропоновано шляхи вдосконалення екологічних процесів в вітчизняній практиці. Охарактеризовано зміни в податковому регулюванні екологічних процесів у світлі ускладнення екологічних викликів, прискорення темпів і масштабів глобального потепління тощо. Обґрунтовано шляхи оптимізації механізму фіскально-екологічної адаптації до вимог Європейського Союзу.

Ключові слова: екологічні процеси, природні ресурси, податки, платежі, збори.

Постановка проблеми. У сучасному глобальному світі екологічні процеси залежать від належного і повного регулювання ефективної національної економіки. Структура економіки України, що розвивалася десятиліттями, не відповідала в багатьох регіонах їх інтегральному потенціалу. При цьому не враховувались об'єктивні потреби й інтереси людей, що тут проживали, та екологічні можливості конкретної території.

Провідними галузями економіки України є енергетика, гірнично- та вугледобувна, хімічна промисловість, машинобудування. Фізично й морально застаріле устаткування в цих галузях обумовило інтенсивне використання енергії, води, землі та інколи не контрольовані викиди забруднюючих речовин у всі компоненти природи.

Одним із методів розв'язання проблеми негативних екологічних процесів є регулювання екологічних складових шляхом використання важелів та інструментів податкової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великий внесок у дослідження екологічного оподаткування в Україні належить Веклич О.О. Нею був проведений ґрунтовний аналіз організаційно-економічного механізму сучасного екологічного оподаткування в Україні та виявлено негативні тенденції його функціонування [1]. Мандрик В.О. і Новак У.П. висвітлили зміни в екологічному оподаткуванні, які пов'язані з введенням у дію Податкового кодексу, а також розробили пропозиції для подальшого удосконалення чинної системи екологічного оподаткування [2]. В працях Козьменко С.М. і Волковець Т.В. розкриті відмінності екологічного оподаткування в Україні та за кордоном.

Раціональному природокористуванню присвячено праці вчених Березюк С.В., Швець Ю.О., Шульги Т.М. та ін., проте питання змін в податковому регулюванні екологічних процесів залишається актуальним з погляду можливості повноцінного фінансового забезпечення національної економіки для покриття природоохоронних витрат.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Виявити та обґрунтувати теоретико-методичні засади, сутність та завдання екологічної політики держави у світлі ускладнення екологічних викликів.

Мета статті. Дослідити аспекти екологічного законодавства в Україні, провести порівняльний аналіз вітчизняного та європейського екологічного оподаткування, запропонувати шляхи вдосконалення екологічних процесів у вітчизняній практиці.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про основні засади державної екологічної політики України на період до 2020 року» визначені першопричини екологічних проблем України:

- підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності, відсутність врахування екологічних наслідків при прийнятті урядових рішень;

- успадкована структура економіки з переважаючою часткою ресурсо- та енергоємних галузей, негативний вплив якої був посилений переходом до ринкових умов;

- зношеність основних фондів промислової і транспортної інфраструктури та об'єктів житлово-комунального господарства;

- неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, регулювання використання природних ресурсів;

- низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку;

- недотримання природоохоронного законодавства [4].

Екологічна складова податкової системи України представлена основними платежами:

- платою за спеціальне використання води;
- платою за землю;
- платою за спеціальне використання лісових ресурсів;
- платою за користування надрами.

Згідно зі ст. 14.1.57 ПКУ, екологічний податок – це загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів [6].

Відповідно до дослідження проведеного Державною казначейською службою України найбільші надходження до Державного бюджету України у структурі зборів за користування природними ресурсами належить платі за користування надрами. У 2015 році вона склала основну частину надходжень всіх ресурсних платежів – 42049,0 млн. грн. (табл. 1). У 2016 р. плата за користування надрами становить 58020,6 млн. грн. Це більше на 15971,6 млн. грн. Найменше надходжень до Державного бюджету України від збору за спеціальне використання лісових ресурсів, зокрема у 2012 р. – 88,9 млн. грн.

Таблиця 1

**Платежі за спеціальне використання природних ресурсів
до державного та місцевих бюджетів України за 2012-2017 роки, млн. грн. [8]**

Найменування показників згідно з бюджетною класифікацією	2012	2013	2014	2015	2016	2017 (станом на 01.09.17)
Державний бюджет						
Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів	2131,3	13771,4	14338,1	44678,9	62503,3	39567,9
Частка від загальних надходжень, %	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
У тому числі:						
Збір за спеціальне використання лісових ресурсів	88,9	102,4	108,1	213,6	270,5	229,1
Частка від загальних надходжень, %	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Збір за спеціальне використання води	571,6	656,7	699,0	704,3	844,4	545,5
Частка від загальних надходжень, %	0,02	0,02	0,05	0,01	0,01	0,01
Плата за користування надрами	1470,8	13012,3	13530,9	42049,0	58020,6	36063,8
Частка від загальних надходжень, %	0,3	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Всього надходжень	4262,6	27542,8	28676,1	87644,9	121638,8	76406,3
Місцеві бюджети						
Земельний податок	3614,4	3366,1	3161,3	3665,0	7277,6	7383,1
Частка земельного податку в структурі плати за землю, %	28,7	26,3	26,2	27,7	34,4	37
Орендна плата	8967,3	9436,8	8922,6	9550,7	13870,0	12547,5
Частка орендної плати у структурі плати за землю, %	71,3	73,7	73,8	72,3	65,6	63
Всього надходжень плати за землю	12581,7	12802,9	12083,9	13215,7	21147,6	19930,6
Всього надходжень	15244,1	15002,9	14560,5	44678,9	25161,2	39567,9

Таблиця 2

Екологічні податки специфічні для України

Податки за забруднення навколишнього середовища	Податки за утворення і зберігання радіоактивних відходів	Податки на інші відходи
Податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення	Податок за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені)	Податок за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях
Податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення	Податок за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк	

Аналізуючи надходження в Україні плати за землю до місцевих бюджетів протягом 2012-2017 рр., можна зробити висновок про тенденцію до збільшення надходжень від даного платежу (з 3614,4 млн. грн. до 7383,1 млн. грн. відповідно). У 2014 році продовжилась тенденція збільшення частки орендної плати за земельні ділянки з одночасним зменшенням земельного податку. Це пояснюється тим, що ставки орендної плати збільшили, хоча ставки земельного податку є фіксованими.

З 1 січня 2015 року плата за землю, що справляється у формі земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності, належить до місцевих податків, встановлення яких здійснюють органи місцевого самоврядування.

Крім того, Податковий кодекс України, містить розділ VIII «Екологічний податок», за допомогою якого визначаються такі види складових екологічного податку:

– податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення;

– податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення;

– податок за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти;

– податок за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах;

– податок за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);

– податок за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензій строк [6].

Екологічні податки специфічні для України узагальнені в табл. 2.

З метою стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності зарубіжні країни також використовують екологічні податки, досвід застосування яких, демонструє їх ефективність. Фундаментом природоохоронної політики в економічно розвинених країнах є максимальне забезпечення дотримання екологічних стандартів на всіх стадіях діяльності природокористувачів. Нині в країнах ЄС застосовується понад 520 різновидів екологічних податків, стимулюючи при цьому суб'єктів господарювання зменшувати викиди забруднюючих речовин.

Перелік основних зборів та екологічних платежів, що стягуються у країнах Європи, подано в табл. 3.

Застосування податків, платежів і зборів екологічного характеру у країнах Європи

Податки, платежі і збори екологічного характеру	Використання податків, платежів і зборів країнами												
	Великобританія	Німеччина	Чехія	Латвія	Литва	Польща	Словенія	Данія	Норвегія	Швеція	Франція	Нідерланди	Фінляндія
1. Плата за забруднення навколишнього середовища													
– плата за забруднення води		+	+				+	+					
– плата за забруднення повітря, води, скидання стічних вод						+							
– плата за скидання стічних вод							+						
– податок за викиди вуглецю							+	+	+		+		+
– плата за забруднення повітря, води					+								
– цільова плата за забруднення природи					+								
– плата за викиди в атмосферу			+										
2. Плата за продукцію, яка шкодить довкіллю													
– плата за продукцію з використанням хлорфторвуглецю			+										
– податок на продукцію, що містить екологічно шкідливі речовини		+	+	+		+		+	+	+			
– податок на упаковку (скло, метал, пластик)								+	+	+			
3. Податки на відходи													
– податок на звалища	+												
– плата за відходи та утилізацію	+			+		+		+	+	+	+	+	+
– плата за діяльність, пов'язану зі знищенням відходів			+										
4. Податки за використання природних ресурсів													
– плата за видобуток корисних копалин					+								
– нецільові податки за використання окремих видів природних ресурсів						+							
– збір за вирубку дерев та насаджень						+							
5. Податки та збори в авіапромисловості													
– податок на шумове забруднення (оподатковуються аеропорти)			+										
– збори з авіапасажирів	+												
6. Податки на електроенергію													
– збір за зміну клімату	+												
– податок на виробництво електроенергії								+					
– податок на споживання електроенергії		+						+		+		+	+
7. Податки на транспортні засоби													
– збір за паливо	+												
– акциз на автомобілі	+												
– податок на транспортні засоби								+					
– податок на викиди транспортних засобів		+							+	+			
– податки на експлуатацію автомобілів	+			+				+		+			
8. Інші, специфічні податки													
– податок на будівельні матеріали	+												
– спеціальний податок на фінансування навколишнього середовища, податок на захист навколишнього середовища	+	+								+			
– податок на теплові викиди								+					

За даними, отриманими Державним комітетом статистики України, у 2016 році частка екологічних податків в сукупних податках і соціальних внесках, зафіксована Словенією (10,6%), була трохи вищою, ніж у будь-якій державі-члені ЄС. Екологічні податкові надходження, зібрані в 2016 році в Болгарії, становили 10,1% загальних податків та соціальних внесків, тоді як для України еквівалентна частка була відносно низькою (на 8,8%). Такі відмінності пов'язані з тим, що об-

сяги надходжень від екологічного податку України не є співставними з обсягами надходжень від екологічних податків зарубіжних країн (рис. 1).

Застосування податків, платежів і зборів екологічного характеру у країнах Європи свідчить про те, що до їх числа відносять усі податки, платежі і збори, які мають відношення до екології.

В Україні разом з екологічним податком стягуються й інші податки, платежі та збори, які аналогічно до закордонного досвіду могли б бути визначені

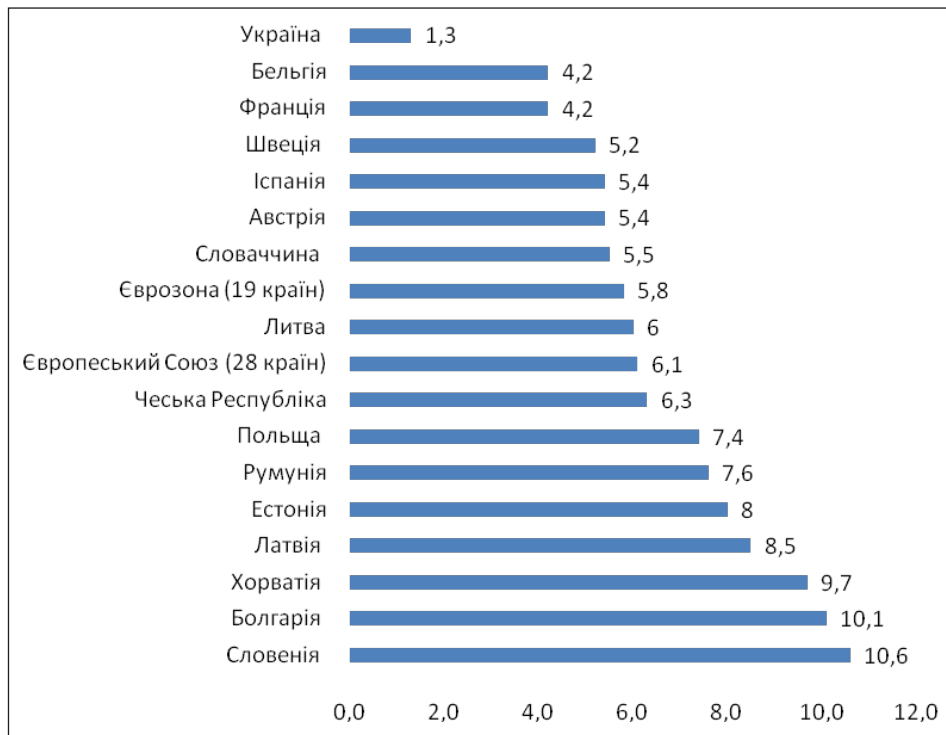

Рис. 1. Частка екологічних податків в країнах ЄС і в Україні в сукупних податках і соціальних внесках 2016 р., % [7]

як екологічні, однак, ні законодавчо, ні статистично вони такими не визнані (Державна служба статистики України до групи Екологічних платежів відносять лише надходження від екологічного податку).

Саме з цією обставиною пов'язано те, що надходження від екологічного податку України не здатні покрити природоохоронні витрати та займають таку незначну частку в загальних обсягах податкових надходжень порівняно з відповідними показниками країн Європейського Союзу [3].

Основними функціями екологічного оподаткування є стимулювання діяльності щодо зниження рівня забруднення довкілля та фінансування природоохоронних заходів. Якщо брати до уваги динаміку екологічних надходжень до Зведеного бюджету України (табл.4), то з 2012 по 2014 рік вона зросла з 2,9 млрд. грн. до 4,8 млрд. грн., потім до 2016 року відбулося зменшення екологічних податків майже у два рази, а саме становила 2,8 млрд. грн. Також, нестабільна ситуація за аналізований період спостерігається в екологічних надходженнях у відсотках до доходів бюджету, у 2015-2016 рр. цей показник складає 0,4%. За останні п'ять років найменша частка екологічного податку в податкових надходженнях складає 0,5% у 2015 та 2016 роках, найбільший показник в 2014 році – 1,3%.

7 грудня 2017 року було прийнято Закон «Про внесення змін до ПКУ щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень в 2018 році (законопроект №6776-Д).

Закон передбачає індексацію ставок податків, встановлених в абсолютних значеннях, а саме збільшення ставок:

- екологічного податку з урахуванням індексу споживчих цін на 11,2%;
- рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин;

– рентної плати за спеціальне водокористування лісовими ресурсами з урахуванням індексу споживчих цін на 16,8%.

Збільшення цих ставок Кабінет міністрів України буде пропонувати не щорічно, а в разі потреби за новою редакцією п.4 розділу XIX Податкового кодексу України.

Основними інструментами реалізації національної екологічної політики є:

- міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін;
- оцінка впливу стратегій, програм, планів на стан навколишнього природного середовища;
- удосконалення дозвільної системи у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- екологічна експертиза та оцінка впливу об'єктів екологічної експертизи на стан навколишнього природного середовища;
- екологічний аудит, системи екологічного управління, екологічне маркування;
- екологічне страхування;
- технічне регулювання, стандартизація та облік у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки;
- законодавство у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- освіта та наукове забезпечення формування і реалізації національної екологічної політики;
- економічні та фінансові механізми;
- моніторинг стану довкілля та контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки;
- міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки [4].

Динаміка екологічних надходжень до Зведеного бюджету в Україні за 2012-2016 рр.

Показники	Роки					Абсолютне відхилення, (+,-)			
	2012	2013	2014	2015	2016	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015
Доходи бюджету, млрд. грн.	445,5	442,8	456,1	652,0	715,5	-2,7	13,3	195,9	63,5
у % до ВВП	31,6	30,4	28,7	32,9	31,6	-1,2	-1,7	4,2	-1,3
Податкові надходження	360,6	354,0	367,5	507,6	599,2	-6,6	13,5	140,1	91,6
у % до ВВП	25,5	24,3	23,2	25,6	26,5	-1,2	-1,1	2,4	0,9
у % до доходів бюджету	80,9	79,9	80,6	77,9	83,9	-1	0,7	-2,7	6
Екологічний податок, млрд. грн.	2,9	3,9	4,8	2,7	2,8	1	0,9	-2,1	0,1
у % до ВВП	0,2	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1	0	-0,2	0
у % до доходів бюджету	0,6	0,9	1,1	0,4	0,4	0,3	0,2	-0,7	0
у % до податкових надходжень	0,8	1,1	1,3	0,5	0,5	0,3	0,2	-0,8	0

Висновки і пропозиції. Вплив охорони навколишнього середовища на конкурентоспроможність національної економіки на державному рівні має досить позитивне значення для економіки, оскільки є ефективним стимулом для впровадження нових технологій і продуктивного використання ресурсів.

Екологічні податки є засобом і методом для вирішення проблем: перерозподілу коштів у бік

збільшення фінансування програм, націлених на раціональне природокористування та збереження якості навколишнього природного середовища, тому необхідно диференційовано підходити до визначення ставок екологічного податку, враховуючи, що деякі регіони більш забруднені, їх потрібно стимулювати до придбання новітніх технологій і придбання сучасного обладнання більш безпечного для навколишнього середовища.

Список літератури:

1. Веклич О.О. Екологічне оподаткування в Україні: реалії та напрями вдосконалення з урахуванням світового досвіду: монографія / О.О. Веклич / НАН України, Ін-т економіки. – К.: Вид-во «Либідь». – 2001. – 47 с.
2. Мандрик В.О. Новий екологічний податок в Україні: стан і напрями удосконалення / В.О. Мандрик, У.П. Новак // Науковий екологічний податок в Україні: стан і напрями удосконалення / В.О. Мандрик, У.П. Новак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С. 93–99.
3. Козьменко С.М. Відмінності екологічного оподаткування в Україні та за кордоном // Козьменко С.М., Волковець Т.В. // Вісник Сум. ДУ. Серія «Економіка» № 1-2012.
4. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/shows/2818-17>.
5. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України № 1264-ХІІ від 25.06.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-12>.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
7. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>.
9. Огляд стану забруднення навколишнього природного середовища в Україні у I півріччі 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.gco.kiev.ua/data/ukr-zabrud-viz../f160829105102.

Бойко Л.И., Мацевич Т.А.

Херсонский национальный технический университет

ИЗМЕНЕНИЯ В НАЛОГОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

Аннотация

Исследовано аспекты экологического законодательства в Украине. Проведен сравнительный анализ отечественного и европейского экологического налогообложения. Предложено пути совершенствования экологических процессов в отечественной практике. Охарактеризовано изменения в налоговом регулировании экологических процессов в контексте осложнения экологических вызовов, ускорение темпов и масштабов глобального потепления. Обосновано пути оптимизации механизма фискально-экологической адаптации к требованиям Европейского Союза.

Ключевые слова: экологические процессы, природные ресурсы, налоги, платежи, сборы.

Boyko L.I., Mazievich T.A.

Kherson National Technical University

CHANGES IN THE TAX REGULATION OF ENVIRONMENTAL PROCESSES

Summary

The aspects are investigated of environmental legislation in Ukraine. A comparative analysis has been carried out of domestic and European environmental taxation. The ways are suggested of improving ecological processes in domestic practice. The changes in the tax regulation of ecological processes in the context of the complication of environmental challenges, acceleration of the rates and scale of global warming are characterized. The ways are justified of optimization and the mechanism of fiscal-ecological adaptation to the requirements of the European Union.

Keywords: ecological processes, natural resources, taxes, payments, fees.